

СОҒЛОМ ОИЛА – МУСТАҲКАМ ЖАМИЯТ АСОСИ

Утепова Генжехан Балтабаевна – география фанлари номзоди, доцент

utepova.genjexan@mail.ru

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

ЗДОРОВАЯ СЕМЬЯ – ОСНОВА СИЛЬНОГО ОБЩЕСТВА

Утепова Генжехан Балтабаевна – кандидат географических наук, доцент

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

A HEALTHY FAMILY IS THE BASIS OF A STRONG SOCIETY

Utepova Genjekhan Baltabaevna – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Таянч сўзлар: демографик ҳолат, оила, никоҳ, соғлом она, соғлом бола, ажримлар, мустаҳкам оила демографик сиёсат.

Резюме. Мазкур мақолада оила нима, уни демографик нуқтаи назардан ўрганиш, оиланинг мезонлари ва вазифаларини таҳлил қилиш, “Оила кодекси” ва мустаҳкам оила мустаҳкам жамият асоси эканлиги ҳақида сўз боради.

Ключевые слова: демографическая ситуация, семья, брак, здоровая матери, здоровый ребёнок, расторгнуть брак, крепкие семьи, демографическая политика.

Резюме. В данной статье рассматривается, что такое семья, ее изучение с демографической точки зрения, анализ критериев и функций семьи, "Семейный кодекс" и то, что крепкая семья является основой крепкого общества.

Key words: demographic situation, family, marriage, mothers health, health child, break a marriage, stable families, demographic policy.

Summary. This article discusses what a family is, studying it from a demographic point of view, analyzing the criteria and functions of the family, the "Family Code," and how a strong family is the foundation of a strong society.

Кириш. Инсонларнинг табиий, биологик, никоҳ – қон қариндошлик, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий муносабатларга асосланган, турмуш бирлиги ва ўзаро жавобгарлик орқали боғланган ижтимоий гуруҳи оила ҳисобланади. Оилаларнинг ҳар томонлама соғлом ва мустаҳкам бўлиши давлат сиёсатининг ажралмас бир қисмига айланди. Оилалар сони ва унинг ўзгариши мамлакатнинг социал ва демографик ривожланиш хусусиятларига боғлиқ. Демография илми оилани ўрганар экан, асосий эътиборни соғлом бола ва барқамол авлодга, яъни жамиятнинг давомийлигига қаратади.

Маълумки, қадимдан мусулмон халқларида оила жуда муқаддас ҳисобланиб, оила қуриш, фарзандлар кўриш ҳар бир оиланинг бурчи деб қаралган. Оиладаги барча муносабатларни ҳамиша пок тутишга, тўғри йўналтиришга ҳаракат қилинган. Мазкур сифатлар Қуръони Карим сураларида ҳам, ҳадисларда ҳам, тарихий, бадий ва илмий манбааларда ҳам ўз ифодасини топган. Оила ва никоҳ турли тарихий даврлар давомида ўз ҳолати ва хусусиятларини ўзгартириб борган.

Адабиётларга таҳлил. Буюк Хитой файласуфи Конфуций: “Жамиятни ислоҳ қилмоқчимисиз унда оилангизни тарбиядан бошланг”, оиладаги тарбия жамиятни белгилайди деган иборани ишлатса [3], Ибн Сино фикрича бола онгли маърифатли ва соғлом инсон бўлиши учун оиладаги муҳит соғлом бўлиши лозим [1], Австриялик психолог, психоаналитик Зигмунд Фрейд фикрича эса боланинг шахсияти шаклланишида оиланинг, айниқса ота-она билан муносабатларининг ўта катта аҳамияга эга эканлиги таъкидланган [3].

Таҳлил ва натижалар. Оила ўз мезонлари (критерия) ва вазифаларига эга. Оила мезонлари уч гуруҳга ажратилади:

1. Демографик мезон – асосан оиланинг демографик ҳолати орқали ифодаланади. Бу мезоннинг турли кўринишлари мавжуд бўлиб, улар орасида оила аъзолари таркибига, эр ва хотиннинг оиладаги мавжудлик ҳолатига, фарзандлар сонига кўра гуруҳлаштириш кенг тарқалган.

2. Ижтимоий мезон – оила аъзоларининг ижтимоий ҳолати эътиборга олинган ҳолда гуруҳлаштирилади. Уларнинг ижтимоий келиб чиқиши, касб-кори, оилада тутган ўрни каби жиҳатлари мезоннинг асосий кўринишлари ҳисобланади.

3. Иқтисодий мезон – оиланинг иқтисодий таъминланиш даражаси эътиборга олиниб, улар кам, ўрта ва тўлиқ таъминланган оилалар ҳисобланади.

Оиладаги вазифаларининг бажарилиши бир-бири билан боғлиқ ҳолда рўй беради. Масалан, оилада соғлом онадан соғ-саломат фарзандларнинг туғилиши оиланинг “демографик вазифаси” ҳисобланса, она саломатлиги ва туғилган фарзанднинг соғ-саломат ўсиши ва вояга етиши эса оиланинг “иқтисодий вазифаси”нинг бажарилишига, яъни оиланинг моддий таъминланиш даражасига нисбатан боғлиқдир. Оилада туғилган фарзанднинг барқамол, етук инсон бўлиб шаклланиши учун биринчи навбатда боланинг таълим - тарбиясига ва дунёқарашининг шаклланишига катта эътибор берилиши лозим. Мазкур жараён оиланинг “ижтимоий вазифаси”нинг бажарилиши билан узвий боғлиқ бўлади. Ўз навбатида оилада фарзандлар миқдорининг ошиб бориши ҳам оиланинг иқтисодий вазифаларини бажарилиш даражасига таъсир кўрсатади. Бошқача қилиб айтганда, оилада истиқомат қилаётган оила аъзоларини кўпайиб бориши оиланинг моддий имкониятини кўтаришни, яъни оиланинг иқтисодий вазифасини бажариш даражасини тезлаштиришни талаб этади.

Фарзанд оила муҳитида катта бўлар экан, унинг барча хулқ атвори атроф муҳитга, оилага бўлган муносабати, келажакда ўзининг ҳам оила қуриши ва фарзандлар кўриши ҳақидаги фикрлари шаклланиб боради. Агар оиланинг ижтимоий вазифаси ижобий бажарилса, яъни болада оилага, ота-онага, кексаларга ҳурмати, ўзаро ёрдам каби ҳислатлар шаклланса, у келажакда оила қургач, ўзи ҳам фарзандларини худди шундай тарбиялашга интилади. Демак, келажак авлодларнинг янги оилани шакллантиришида оиладаги ижтимоий вазфаларнинг бажарилиши асосий омиллардан бўлиб хизмат қилади. Ўз навбатида оила ўз моҳияти билан жамият ҳаётининг турли қирраларини акс эттиради. Шунинг учун ҳам оила қатор ижтимоий фанларнинг ўрганиш мавзусидир.

Оиланинг демографик тараққиёти, асосан статистик маълумотлар ёрдамида ўрганилади. Бундай маълумотлар эса, оилани мунтазам рўйхатга олиб бориш ва аҳоли ўртасида социалого – демографик (сўровнома) тадқиқотларни ўтказиш йўли билан тўпланади. Оила ҳақидаги статистик маълумотлар, уларнинг тузилиш тизими жаҳондаги ҳамма давлатларда ҳам айнан бир хил эмас. У ҳар бир давлат статистикаси учун қайд этилган оиланинг статистик тушунчасига ва ўтказилаётган аҳоли рўйхати дастурига боғлиқдир. Дастур тузишда аҳолининг оилавий таркиби, оилавий яшаш турлари ва ҳолатлари асос қилиб олинади.

Қатор иқтисодий ривожланган давлатларда оиладаги фарзандлар камолот ёшига етиб оила қургач, улар иқтисодий жиҳатдан мустақил яшайдилар ва алоҳида оила ҳисобланадилар. Баъзи давлатларда эса 20 ёшдан ошган ҳар бир йигит-қиз оила қурмаси ҳам ўзи алоҳида оила ҳисобланади. Яна бошқа давлат статистикасида турмуш қуриб, кейинчалик ажрашиб ота-онаси оиласига қайтиб келса ҳам уларни алоҳида оила ёки ёлғиз яшовчилар қаторида ҳисобга олинади. Баъзи ҳолларда қариндош-қондош бўлмаган бегона кишилар ҳам бир оила бўлиб яшайдилар.

Жамиятимизда оилаларнинг ижтимоий-демографик тараққиёти замон талабларига мос равишда ривожланиб бормоқда. Айниқса, мустақиллик даврида ишлаб чиқиладиган давлат дастурларининг асоси оилага қаратилиб, унда давлат сиёсатининг асосини демографик сиёсат ташкил қилади. Оиланинг демографик ривожланишини белгилаб берувчи авлодлар алмашуви жамиятнинг давомийлигини таъминлайди ҳамда келажакда ушбу жамият аҳолисининг яшаш тарзини ва демографик истикболини белгилашда муҳим аҳамият касб этади.

“Демографик ҳолатни мувофиқлаштириш” жамиятнинг ҳозирги кунда оиланинг демографик ривожланишида оилавий муносабатларнинг мустаҳкамланишига, оилада соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишда, она ва бола саломатлигини ва туғиш оралиқ муддатини камида 3 йил бўлишини оила аъзоларининг англашига қаратилмоқда. Туғилишлар орасидаги узоқ оралиқни сақлаш боланинг яшашига, она саломатлигини асрашга имконият яратади. Оиладаги иккинчи фарзанд биринчисига нисбатан 1,5-2 йил оралиқ билан дунёга келса, у анча заиф, касалга чалинувчан ва ўлим хавфи ҳам анча юқори бўлади.

Аҳоли саломатлигини яхшилашда, оналар ва болалар ўлимини камайтиришга эришишда демографик ҳолатни мувофиқлаштириш муҳимдир. Демографик ҳолатни мувофиқлаштириш икки мақсадни - болалар соғлигини мустаҳкамлаш ва улар ўлимини камайтиришни назарда тутди. Одатда чақолоқ она қорнида, она организмда ўзининг ривожланиши, кундалиқ ҳаёти ва заҳира тўплаш учун оқсил, ёғ, углевод, минерал, макро ва микроэлементлар, витаминлар каби моддаларни олади. Ана шу моддалар онада етарли бўлса, маълум миқдорда болага ҳам ўтади. Ушбу жараёнларга боғлиқ ҳолда чақолоқ соғлом (нормал) ва аксинча кам вазминли ёки хаста туғилиши мумкин.

Демографик ҳолатни мувофиқлаштириш асосан оналар саломатлиги ва болаларнинг омон қолиш муаммосини тўғри ҳал этишга қаратилади. Олиб бориладиган тарғиботдан асосий мақсад туғилишни чеклаш эмас, балки туғишдаги оралиқ муддатини узайтириш, соғлом авлодни вояга етказиш, оналар соғлигини яхшилаш, оналар ва болалар ўртасидаги ўлимни камайтириш, оилада фарзандлар миқдорида эмас, балки унинг сифатига эътибор беришдан иборат.

Ўзбекистон Республикасидаги ижтимоий-демографик вазиятнинг яна битта аҳамиятли хусусияти - жамиятнинг асосий бўғини бўлган оилаларнинг мустаҳкам тизимини яратиш ҳисобланади. Жамиятимизнинг салбий иллати ҳисобланган оилалар ажримларнинг олдини олиш учун ёшлар орасида ҳар хил тарғибот ишларини олиб бориш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. 2023-йилнинг 1-январь маълумотларига кўра, Ўзбекистонда жами 8871412 оила ҳисобга олинган [4].

Ўзбекистон Республикасининг «Оила кодекси»нинг II бўлими-«Никоҳ», 3-боби-«Никоҳ тузиш тартиби», 15-моддаси-«Никоҳ ёши» йигитлар ва қизлар учун бирхил яъни «18» ёш қилиб белгиланади [5]. (Биринчи қисм Ўзбекистон Республикасини 2019 йил 28 августдаги ЎРҚ-558-сонли Қонуни таҳририда, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами 35-сон, 623-модда). Давлатимизнинг оилага нисбатан шиори “Мустаҳкам оила-мустаҳкам жамият” бўлиши лозим.

Хулоса. Оилаларнинг барқарорлигини таъминлашда қуйдагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

- оила ва никоҳ муносабатларини мустаҳкамлашда ёшлар ўртасида тиббий кўрикдан ўтишнинг моҳияти, қариндош-уруғлар ўртасидаги никоҳнинг олдини олиш, оила мустаҳкамлиги бўйича мутахассислар маслаҳати, давра суҳбатлари, илмий-амалий семинарлар, намунали оилаларнинг тавсияларидан фойдаланиш;

- оилалардаги зиддиятларни олдини олиш, ёш оилалар турмушини мустаҳкамлаш чораларини ўз вақтида кўриш;

- маҳалла фуқаролар йиғинидаги яраштириш комиссиялари аъзоларининг фуқароларнинг мурожаатларини кўриб чиқишда жиддийликка эътибор қаратиш;

- оила ажримларини олдини олиш яъни камайтириш учун маҳалла маслаҳатчилари ҳар бир оилага кириб бориб, уларнинг дарду ташвишларига шерик бўлиб,

маънавий-руҳий кўмак бериши ва зарур бўлганда моддий ёрдам билан таъминлаш;

– мустаҳкам оилани яратиш учун “никоҳ-оила ва ажрим” мавзуларидаги теледастурларни ва ижтимоий тармақлардаги ҳар хил намоишларни янада такомиллаштириш, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашга ёрдам берадиган адабиётларни нашр этиш

ва бошқа оилавий масалаларга йўналтирилган тадбирлар ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) қарорига кўра (20.09.1993 йилги №A/REC/47/237-резолуцияга кўра) 1994-йилдан бошлаб ҳар йили 15-май “Халқаро оила куни” (International Day of Families) сифатида нишонланади [2].

Адабиётлар

1. Бўриева М.Р. Ўзбекистонда оила демографияси. – Тошкент: УзМУ, 1997.
2. Копилев В.А. География населения. – Москва: «Мысль», 2000.
3. Слука А.Е., Слука Н.А. География населения с основами демографии. – Москва: МГУ, 2001.
4. Ўзбекистон Республикаси «Davlat statistika qo‘mitasi» маълумоти, 01.01.2023.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 28 августдаги «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-558-сонли Қонуни таҳририда, 35-сон, 623-модда.